

Studia Biblica Slovaca

Ročník 8

2016

Číslo 1

Offprint

Studia Biblica Slovaca je recenzovaný vedecký časopis zameraný na skúmanie Svätého písma Starého a Nového zákona predovšetkým zo stránky filologickej, historickej, exegetickej a teologickej.

Ročník VIII (2016), číslo 1

Vydáva Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Kapitulská 26, 814 58 Bratislava 1, IČO 0039786510.

Vedecké kolégium/Advisor board: Reimund BIERINGER (Leuven, B) – Georg BRAULIK OSB (Wien, A) – Peter DUBOVSKÝ SJ (Roma, I) – Pavol FARKAŠ (Nitra) – Massimo GRILLI (Roma, I) – Leslie HOPPE OFM (Chicago, USA)

Šéfredaktor: Blažej ŠTRBA (Badín)
Zástupca šéfredaktora: Jozef JANČOVIČ (Bratislava)
Redaktor pre recenzie: František TRSTENSKÝ (Spišské Podhradie)
Výkonný redaktor: Martina KORYTIAKOVÁ (Roma, I)

Redakčná rada/Editorial board: Jaroslav BROŽ (Praha, CZ) – Juraj FENÍK (Košice) – Júlia Daniela ISKROVÁ OP (Ružomberok) – Róbert JÁGER (Košice) – Peter JUHÁS (Wien, A) – Branislav KLUSKA (Ružomberok) – Róbert LAPKO (Košice) – Libor MAREK (Detroit, USA) – Jaroslav RINDOŠ (Bratislava) – Milan SOVA (Bratislava) – Jozef TIŇO (Bratislava) – Gabriela Ivana VLKOVÁ OP (Olomouc, CZ)

Za lektorovanie všetkých článkov zodpovedá redakčná rada.

Jazyková úprava: Dušan Rončák
Obálka: Martin Mičko

Na príprave publikácie sa podieľala Lucilla Mária Tongeľová SDR.

Príspevky v slovenčine, češtine a v angličtine (od zahraničných autorov) alebo knihy na recenziu prosíme poslať na adresu redakcie *Studia Biblica Slovaca*, Banská 28, 976 32 Badín (Slovakia), redakcia@biblica.sk.

Príspevky sa požadujú v elektronickej podobe, podľa možnosti v textovom editore Microsoft Word. Ak sú používané iné fonty písma pre hebrejštinu a gréčtinu ako v programe BibleWorks, tak upresniť aké, prípadne preposlať používaný font spolu s príspevkom. Príspevok typu štúdia, poznámka alebo reflexia musí byť doplnený abstraktom a jeho anglickou verziou, anglickým názvom príspevku, max. piatimi kľúčovými slovami v slovenčine/češtine a angličtine, zoznamom bibliografie a kontaktom na autora príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú. Redakcia si vyhradzuje právo upraviť titulok a vykonať potrebnú jazykovú a štylistickú úpravu prijatých príspevkov. Upresňujúce podmienky pre prispievateľov sú dostupné www.biblica.sk.

Články časopisu sú abstrahované v troch svetových periodikách: *Old Testament Abstracts* ISSN 0364-8591, *New Testament Abstracts* ISSN 0028-6877 a *Elenchus of Biblica*.

S povolením Arcibiskupského úradu v Bratislave zo dňa 3. júna 2014

Prot. N. 2229/2014

Studia Biblica Slovaca

Printed in Slovakia, 6/2016.

Vychádza dvakrát do roka.

Cena: 6 €

ISSN 1338-0141

EV 3744/09

„Veľmi súcitný a ľútostivý je Pán“ (Jak 5,11)

K jednému aspektu Boha v Jakobovom liste

Július Pavelčík

Vo verši 5,11 Jakobovho listu sa nachádza charakteristika Boha, Pána, ktorá súvisí s jeho milosrdenstvom a ktorá svojim znením pripomína niektoré starozákonné výpovede o ňom. Zdalo by sa, že už len táto prostá skutočnosť bude zvlášť pútať pozornosť tých bádateľov, ktorí sa zaoberajú teológiou tohto spisu alebo Božím milosrdenstvom v Biblii, resp. v Novom zákone. Nie vždy však tomu tak je a v niektorých prípadoch je pravdou skôr opak¹. Takisto niektoré komentáre, ktoré sú inak celkom podrobné, venujú pasáži Jak 5,11c celkom málo priestoru². Je pochopiteľné, že často je to skôr podmienené charakterom spracovania príslušnej témy v nejakom obmedzenom rozsahu³ alebo inými dôrazmi, ktoré príslušní autori považujú za dôležitejšie, či už v samotnom verši Jak 5,11 alebo v celom Jakobovom liste. V tejto štúdiu by sme chceli časť tohto novozákonného verša trochu viac priblížiť slovenskému (a prípadne aj českému) čitateľovi. Najskôr si priblížime užší kontext tohto verša (1), potom načrtneme otázku „Pána“ v ňom prítomnú (1.1), celkový obraz Boha v Jakobovom liste, pretože k nemu patrí a dotvára ho aj výpoveď o ňom v Jak 5,11 (2.2), a budeme sa venovať dvom Božím atribútom podľa tohto

¹ Napr. GNILKA, *Theologie*, 448 v časti o Jakobovom liste uvádza Jak 5,11 len raz s prostou charakteristikou „barmherzig“. (Nehovoriac o tom, že o Jak pojednáva len v rámci exkurzu.) Tento verš vôbec nenájdeme napr. ani v Porschovej, ani v Adamsonovej (v časti o Bohu) teológii Jakobovho listu. Porov. PORSCH, *Mnoho hlasů*, 210-212; ADAMSON, *James*, 345-364. Len jedenkrát uvedenú súradnicu Jak 5,11 nájdeme v hesle „milosrdenstvo“ v *Slovníku biblickej teológie*, porov. CAMBIER – LÉON-DUFOUR, *Milosrdenství*, 225.

² Napr. JOHNSON, *Letter*, 321 a 324; MUBNER, *Jakobusbrief*, 207; MCKNIGHT, *Letter*, 422-423; TRSTENSKÝ, *Komentár*, 113-114 to úplne opomenul, jedna veta všeobecnejšieho charakteru na s. 56 to už nemôže napraviť.

³ Tak je to tomu práve a predovšetkým v slovníkových heslách o „milosrdenstve“; porov. EBER, *Barmherzigkeit*; KAMLAH, *Barmherzigkeit*; DEISSLER, *Barmherzigkeit*; BROER, *Barmherzigkeit*; ACHTEMEIER, *Mercy*.

verša (3.1 a 3.2). Na záver sa pokúsime o bližšiu špecifikáciu Božích charakteristík v tomto verši na základe jeho najužšieho kontextu (4).

1 Kontext

V Jak 5,10-11 autor vyzýva adresátov k trpezlivosti, aby si vzali ako príklad vytrvalosti v utrpení prorokov, ktorí hovorili v Pánovom mene, teda na Boží pokyn (ὕποδειγμα λάβετε, ἀδελφοί, τῆς κακοπαθείας καὶ τῆς μακροθυμίας τοῦς προφήτας οἱ ἐλάλησαν ἐν τῷ ὀνόματι κυρίου). Prostredníctvom termínu μακροθυμία, sprevádzaného významovo blízkym substantívom κακοπαθία („znášanie zla“)⁴, v. 10 jasne nadväzuje na vv. 7.8, kde slovesom s rovnakým koreňom (μακροθυμέω) sú adresáti vyzývaní k podobnému postoju vo svojej situácii⁵. Ako dôvod je uvedené blahoslavenstvo v 5,11a: „Ἢγὰ, blahoslavíme tých, ktorí vytrvali“ (ἰδοὺ μακαρίζομεν τοῦς ὑπομείναντας). Takto sa totiž adresovanému spoločenstvu jasne ukazuje, že má zmysel trpezlivo znášať tie protivenstvá a útrapy, ktoré teraz na nich doliehajú, pretože táto vytrvalá trpezlivosť nezostane bez odmeny, ako ukazuje príklad Jóba⁶ v 5,11b, charakterizovaného podstatným menom ὑπομονή,⁷ ktoré je etymologicky spojené so slovesom ὑπομένω (v tvare part. aor. akt. s určitým členom) z predchádzajúceho verša a ktoré vyjadruje „trpezlivé znášanie“ protivenstiev. Autor listu prostredníctvom slovies ἤκούσατε a εἶδετε predpokladá u adresátov znalosť Jóbovho príbehu, podobne ako aj v prípade ostatných starozákonných postáv, ktoré v liste uvádza ako modelové príklady, totiž Abraháma (2,21.23), Rachab (2,25) a prorokov (5,10). Je však treba konštatovať, že slovo ὑπομονή v gréckom znení samotnej knihy Jób nájdeme len jedenkrát v 14,19, kde Jób hovorí o Bohu, ktorý ničí vytrvalosť, príp. nádej človeka (ὕπομονην ἀνθρώπου

⁴ Alebo (okrem ďalších možností prekladu) tiež „znášanie utrpenia“. Napr. PANCZOVÁ, *Slovník*, 661; TICHÝ, *Slovník*, 87.

⁵ WENGER, *Kyrios*, 273, pozn. 1666: „Das Beispiel dürfte implizieren, dass Jakobus die Situation der angeschriebenen Gemeinde ebenfalls durch κακοπαθία gekennzeichnet sieht. Dabei muss die κακοπαθία nicht unbedingt Leiden bis zum Martyrium einschliessen. Den Gedanken an ein mögliches Martyrium lässt Jakobus zumindest nirgends (Ausnahme: 5,6?) erkennen.“

⁶ Samotné meno (postavy, nie knihy) Jób je v ranokresťanskej literatúre veľmi zriedkavé a okrem Jak 5,11 sa nachádza už len v 1Klem 17,3 (Job 1,1) a 2Klem 6,8 (Ez 14,14). Porov. WENGER, *Kyrios*, 273, pozn. 1669; BAUER, *Wörterbuch*, 780.

⁷ Τὴν ὑπομονὴν Ἰὼβ ἤκούσατε.

ἀπόλεσας). Sloveso ὑπομένω sa v knihe Jób nachádza 14-krát⁸, ale ani v jednom prípade nie je použité o Jóbovej trpezlivosti, resp. vytrvalosti⁹. Stefan Wenger¹⁰ uvažuje o dvoch možných zdrojoch tradície Jóbovej trpezlivosti, ktoré sa vzájomne nevyučujú: 1. „skôr «intuitívny» celkový pohľad kánonickej knihy Jób“ a/alebo 2. „haggadické pramene ako napr. Jóbov testament“¹¹. Bez toho, aby sa vystopoval jasný pôvod tejto tradície, zostáva jej výpovedná hodnota vcelku jasná predovšetkým v spojitosti s bezprostredne nasledujúcimi slovami o τὸ τέλος κυρίου (dosl. „Pánov koniec“)¹². Toto spojenie zrejme odkazuje na pozitívny záver starozákonného Jóbovho príbehu (Jób 42,10-17), ktorý adresáti „videli“ (εἶδετε). V eschatologickej súvislosti, ktorá je rôznymi spôsobmi prítomná v piatej kapitole Jakubovho listu už od jej začiatku, spôsob, akým Boh ukončil Jóbov príbeh a podľa intencie autora listu ho tak odmenil za jeho vytrvalosť a trpezlivosť v súžení, sa pre adresátov stáva uistením o spásnej nádeji aj pre nich, pokiaľ sa zachovávajú podobne ako Jób. Lebo, ako čítame v Jak 1,12: „Blahoslavený muž, ktorý vytrvá v skúške, pretože keď sa osvedčí, dostane veniec života, ktorý prisľúbil tým, ktorí ho milujú“¹³. Ďalším

⁸ Jób 3,9; 6,11; 7,3; 8,5; 9,4; 14,14; 15,31; 17,13; 20,26; 22,21; 32,4.16; 33,5; 41,3.

⁹ Porov. JOHNSON, 319.

¹⁰ WENGER, *Kyrios*, 273-274.

¹¹ HAUCK, μένω, 588: „Das Test Hiob zeigt diesen als den standhaften, frommen Dulder.“ V tomto druhom prípade by však mohlo byť dosť problematické uvažovať o priamej závislosti už len z dôvodu datovania *TestIob*. SCHALLER, *Testament*, 311 uvádza dobu vzniku „zwischen dem Anfang des 1. Jh. v. Chr. und der Mitte des 2. Jh. n. Chr.“. HERIBAN, *Lexikón*, 544 hovorí len o 2. st. po Kr. Bez ohľadu na ich vzájomný vzťah sú si Jak a *TestIob* prinajmenšom zaujímavým spôsobom blízke vo svojom chápaní Jóba v súvislosti s jeho trpezlivosťou. Táto skutočnosť vystúpi ešte viac do popredia, ak si uvedomíme, že o tento rys Jóbovej osobnosti sa nezaujíma ani rabínska tradícia, ani ostatná ranokresťanská literatúra. Porov. JOHNSON, *Letter*, 319-320. Napr. STRACK – BILLERBECK, *Kommentar*, 758-789 neuvádza k Jak 5,11 nič.

¹² K rôznym možnostiam interpretácie a prekladu tohto genitívneho spojenia porov. napr. GREENLEE, *Summary*, 205; MUBNER, *Jakobusbrief*, 206-207; JOHNSON, *Letter*, 320-321.

¹³ Μακάριος ἄνθρωπος ὁς ὑπομένει πειρασμόν, ὅτι δόκιμος γενόμενος λήμψεται τὸν στέφανον τῆς ζωῆς ὃν ἐπηγγείλατο τοῖς ἀγαποῦσιν αὐτόν.

dôvodom¹⁴ a posilnením tejto istoty je charakteristika Boha v záverečnej časti 11. verša, totiž že „Pán je veľmi súcitný a ľútostivý“.

2 K teológii v Jak

2.1 „Pán“ v Jak

S použitím termínu „Pán“ (κύριος) sa v Jakubovom liste môžeme stretnúť v aplikácii tak – a to prevažne – na Boha (1,7; 3,9; 4,10.15; 5,4.10.11[2x]), ako aj na Ježiša Krista (1,1; 2,1; 5,7.8.14.15). Vo verši 5,11 termín „Pán“ vcelku jasne na základe najbližšieho kontextu ako aj samotnej formulácie odkazuje na „Boha“. Je síce pravda, že v 5,7-8, keď autor vyzýva adresátov k trpezlivosti vzhľadom na „príchod Pána“, tak s väčšou pravdepodobnosťou hovorí o Ježišovi Kristovi¹⁵. Avšak vo v. 9 situácia ohľadom identifikácie „Sudcu“ nie je už tak jasná, pretože na jednej strane je síce zachovaná istá súvislosť s témou eschatologického súdu, ktorá je tu prítomná už od začiatku 5. kapitoly a do ktorej zapadá aj parúzia Ježiša Krista (vv. 7-8)¹⁶; ale na druhej strane ako jediný „Sudca“ (a zároveň „Zákonodarca“) je v Jakubovom liste jednoznačne označený Boh (4,12)¹⁷. Naopak vo vv. 10-11 práve v súvislosti so starozákonnými vzormi trpezlivosti, resp. trpezlivého znášania protiventstiev, totiž prorokmi a Jóbom, sa slovom „Pán“ jasne hovorí o Bohu¹⁸, ktorý hovoril skrze prorokov a šťastne ukončil Jóbov príbeh¹⁹.

¹⁴ Prikláňame sa tu ku kauzálnej interpretácii spojky ὅτι v Jak 5,11. K prehľadu rôznych možností jej výkladu a prekladu pozri GREENLEE, *Summary*, 205-206; JOHNSON, *Letter*, 321.

¹⁵ Napr. JOHNSON, *Letter*, 313-314. K prezentácii opačného názoru pozri napr. MUBNER, *Jakobusbrief*, 201, pozn. 3 (on sám zastáva christologické poňatie). Teologickú interpretáciu zastáva tiež napr. MCKNIGHT, *Letter*, 407-408.

¹⁶ ZIMMERMANN, *Namen*, 207: „Gerade in den Texten von der Parusie und dem Gericht entstehen in Jak wie auch bei Paulus deutliche Unklarheiten bezüglich der Referenz von κύριος auf Gott oder auf Christus, die nur durch den Kontext zu lösen sind.“

¹⁷ Toto je jeden z najzávažnejších dôvodov, prečo sa v tejto práci prikláňam k „teologickej“ a nie „christologickej“ interpretácii tohto verša. Podobne MCKNIGHT, *Letter*, 415. Opačný, christologický názor majú napr. JOHNSON, *Letter*, 317; MUBNER, *Jakobusbrief*, 205. K prehľadu ďalších komentárov k obidvom pozíciám pozri GREENLEE, *Summary*, 202.

¹⁸ Napr. MCKNIGHT, *Letter*, 416-422; MUBNER, *Jakobusbrief*, 205-207; JOHNSON, *Letter*, 317-321; WENGER, *Kyrios*, 273, pozn. 1664.

2.2 Boh v Jak

Charakteristiku Pána, ako je vyjadrená v 5,11, nie je možné vnímať oddelene od ostatných výpovedí o Bohu v Jakubovom liste, pretože spolu s nimi vytvára komplexný a kompletný obraz o ňom, čo bráni prípadnému jednostrannému uchopeniu témy teológie *sensu stricto* v tomto novozákonnom spise. K tomuto účelu slúži nasledujúci prehľad.

V 1,1 je Boh autoritou, pod ktorou stojí a na ktorú sa odvoláva autor listu (Ἰάκωβος θεοῦ [...] δοῦλος). V 1,5 je Boh charakterizovaný ako ten, kto „všetkým dáva štedro a nevyčíta“ (τοῦ διδόντος θεοῦ πᾶσιν ἀπλῶς καὶ μὴ ὀνειδίζοντος). Podobná myšlienka je aj v 1,7, avšak vyjadrená zo strany človeka ako príjemcu Pánovho daru (λήμψεται τι παρὰ τοῦ κυρίου). Podľa verša 1,13 Boh nie je tým, kto človeka pokúša (μηδεὶς πειραζόμενος λεγέτω ὅτι ἀπὸ θεοῦ πειράζομαι· ὁ γὰρ θεὸς ἀπειραστός ἐστιν κακῶν²⁰, πειράζει δὲ αὐτὸς οὐδένα).

Vo verši 1,17 sa znova objavuje výpoveď o Bohu, tu charakterizovanom ako „Otec svetiel“, od ktorého pochádza „každé dobré dávanie a každý dokonalý dar“ (πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον ἄνωθέν ἐστιν καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ πατρὸς τῶν φώτων). Táto myšlienka je hneď doplnená o atribút nemeniteľnosti, resp. stálosti (παρ' ᾧ οὐκ ἔνι παραλλαγή ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα). Bezprostredne za týmto veršom a v nadväznosti naň, čo sa týka podmetu výpovede, je vo verši 1,18 formulovaná myšlienka o Božom zámernom stvorení veriacich slovom pravdy, aby boli prvotínami jeho stvorenia (βουληθεὶς ἀπεκύησεν ἡμᾶς λόγῳ ἀληθείας εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς ἀπαρχὴν τινα τῶν αὐτοῦ κτισμάτων)²¹.

Vo verši 1,20 sa konštatuje, že hnev človeka nie je prostriedkom k dosiahnutiu Božej spravodlivosti (ὀργὴ γὰρ ἀνδρὸς δικαιοσύνην θεοῦ οὐ κατεργάζεται). Verš 1,27 ukazuje, ako má vyzerat' správna, t. j. „čistá a nepoškvrnená“ zbožnosť „u Boha a Otca“ (θρησκεία καθαρὰ καὶ ἀμίαντος παρὰ τῷ θεῷ καὶ πατρὶ). Vo forme rečnickej otázky v 2,5 je Boh predstavený ako ten, kto „si vyvolil chudobných vzhľadom na svet ako bohatých vo viere a dedičov kráľovstva, ktoré prisľúbil tým, ktorí ho milujú“ (οὐχ ὁ θεὸς

¹⁹ PAVELČÍK, Zákon, 187.

²⁰ Podrobne k problematike prekladu spojenia ἀπειραστός κακῶν pozri napr. WENGER, *Kyrios*, 94-99; tiež GREENLEE, *Summary*, 35.

²¹ K možným chápaniam tohto verša a k zdôvodneniu tu predloženej interpretácie pozri PAVELČÍK, Zákon, 178-185.

ἐξελέξατο τοὺς πτωχοὺς τῷ κόσμῳ πλουσίους ἐν πίστει καὶ κληρονόμους τῆς βασιλείας ἧς ἐπηγγείλατο τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν;).

V 2,19 nachádzame jednoznačné vyznanie viery v jediného Boha (σὺ πιστεύεις ὅτι εἷς ἐστὶν ὁ θεός), ktoré v tejto formulácii a bez explicitne širšie rozvinutej christológie v celom liste má veľmi blízko k vyznaniám židovského monoteizmu a prezrádza (aj spolu s ďalšími teologickými titulmi, ale aj inými aspektmi svojho učenia²²) výraznú blízkosť tohto kresťanského spisu k židovskému prostrediu²³.

Autor listu v 2,23 uvádza priamy citát z Gn 15,6 o Abrahámovej viere, resp. dôvere v Boha, ktorú mu Boh nielen počítal za spravodlivosť, ale tiež bola dôvodom, že ho nazval svojím priateľom (ἐπίστευσεν δὲ Ἀβραὰμ τῷ θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην καὶ φίλος θεοῦ ἐκλήθη). Činnosť Boha je tu vyjadrená prostredníctvom tzv. „božského pasíva“²⁴, teda gramaticky pasívnym slovesným rodom, čím sa môžeme vrátiť k veršu 2,21, kde je podobne vyjadrená myšlienka o Božom ospravedľovaní Abraháma (Ἀβραὰμ ὁ πατήρ ἡμῶν οὐκ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη), s ktorou je terminologicky a teologicky spojená výpoveď v 2,24, kde sa hovorí o Božom ospravedľovaní človeka (ἐξ ἔργων δικαιούται ἄνθρωπος καὶ οὐκ ἐκ πίστεως μόνον).

Vo verši 3,9 je Boh ako „Pán a Otec“ „objektom“ ľudského žehnania (εὐλογοῦμεν τὸν κύριον καὶ πατέρα), a tiež je „vzorom“, podľa ktorého boli stvorení ľudia (τοὺς ἀνθρώπους τοὺς καθ' ὁμοίωσιν θεοῦ γεγονότας).

Verš 4,4 jasne a dôrazne, pretože dvojnásobne, kladie do nezmieriteľného kontrastu svet a Boha, pretože „láska k svetu je nepriateľstvom k Bohu“ (ἡ φιλία τοῦ κόσμου ἔχθρα τοῦ θεοῦ ἐστὶν; a podobne ὅς ἐὰν οὖν βουληθῆι φίλος εἶναι τοῦ κόσμου, ἐχθρὸς τοῦ θεοῦ καθίσταται). Odlišným prístupom voči pyšným a pokorným je Boh charakterizovaný v 4,6 (ὁ θεὸς ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσιν χάριν). Tým je daný dôvod k výzvam v nasledujúcich dvoch veršoch adresátom listu, ako sa majú k nemu správať: podrobiť sa mu (ὑποτάγητε οὖν τῷ θεῷ, 4,7) a priblížiť sa k nemu (ἐγγίσατε τῷ θεῷ, 4,8); vtedy sa aj on priblíži k nim (καὶ ἐγγιεῖ ὑμῖν, 4,8). V podobnom duchu sa nesie aj výzva v 4,10 o pokorení sa pred Pánom, ktorého dôsledkom je poníženie z jeho strany (ταπεινώθητε ἐνώπιον τοῦ κυρίου καὶ ὑψώσει ὑμᾶς).

²² Jedným z nich je napr. poňatie zákona. K tomu viac pozri PAVELČÍK, Zákon. Pozri tiež nižšie pozn. 112.

²³ Pozri WENGER, *Kyrios*, 36-39.

²⁴ K „božskému pasívu“ pozri HERIBAN, *Lexikón*, 782.

Vo verši 4,12 je Boh predstavený ako najvyššia zákonodarná autorita, jediný Zákonodarca, a zároveň ako najvyššia súdna autorita, Sudca, ktorý rozhoduje o definitívnom osude človeka (εἷς ἐστιν ὁ νομοθέτης καὶ κριτῆς ὁ δυνάμενος σῶσαι καὶ ἀπολέσαι). Pánova moc nad životom človeka je vyjadrená aj v známej „jakubovskej podmienke“ v 4,15 (ἐὰν ὁ κύριος θελήσῃ καὶ ζήσομεν). Ako sudca, ktorý sa už chystá súdiť, je Boh²⁵ označený aj v 5,9 (ἰδοὺ ὁ κριτῆς πρὸ τῶν θυρῶν ἔστηκεν).

Ďalším spojením, ktoré ukazuje na výraznú blízkosť Jakubovho listu k židovskému prostrediu, je „Pán zástupov“ (κυρίου σαβαώθ) v 5,4²⁶, ktorý počuje nárek žencov, ktorým nebola vyplatená spravodlivá mzda za prácu. V mene Pána (ἐν τῷ ὀνόματι κυρίου) hovorili aj starozákonní proroci, ktorých Jakub v 5,10 predkladá svojim čitateľom ako vzor trpezlivého znášania zla²⁷.

O Bohu sa v Jakubovom liste naposledy – a ako vrcholná optimistická soteriologická výpoveď – priamo a explicitne hovorí vo verši 5,11, kde sa nachádzajú dva z troch²⁸ adjektívnych atribútov, ktorými je Boh, resp. Pán v tomto spise charakterizovaný; obidva pritom opisujú rôzne aspekty, resp. nuansy jeho milosrdenstva: „veľmi súcitný a ľútostivý je Pán“ (πολύσπλαγχνός ἐστιν ὁ κύριος καὶ οἰκτίρμων).

3 „Veľmi súcitný a ľútostivý je Pán“

3.1 Πολύσπλαγχνος

Zriedkavé adjektívum πολύσπλαγχνος je veľmi pravdepodobne ranokresťanského pôvodu, pretože jeho nie početné najstaršie doklady sa nachádzajú práve v Jakubovom liste (5,11)²⁹, v Hermovom Pastierovi (31,5;

²⁵ Pozri vyššie 2.1.

²⁶ Pozri WENGER, *Kyrios*, 221-223.

²⁷ Tú istú frázu, ale už s určitým členom nachádzame v 5,14 (ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου), kde sa týmto titulom evidentne odkazuje na Ježiša Krista. Fráza s určitým členom v nasledujúcom verši (5,15) zrejme tiež ukazuje na Ježiša Krista ako toho, kto uzdravuje nemocného (ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ κύριος).

²⁸ Tretím je ἀπειραστός v 1,13.

²⁹ KÖSTER, *σπλάγχνον*, 557: „πολύσπλαγχνός kommt hier erstmalig vor, ist aber kaum Bildung des Verf[assers] von Jk.“ O možnosti, že ide o neologizmus vytvorený autorom Jakubovho listu uvažuje napr. GRYGLEWICZ, *Listy*, 131; CHAINE, *L'Épître*, 124, pozn. 11.

57,4; 60,4)³⁰, u Klementa Alexandrijského (*Který boháč bude spasen?* 39) a v *Tomášových skutkoch* (119)³¹. Nie je bez zaujímavosti, že v mnohých, predovšetkým minuskulných rukopisoch s textom Jakubovho listu sa nachádza textový variant πολυεύσπλαγχνος³², ktorý je tiež uvádzaný ako *varia lectio* v Hermovom Pastierovi 57,4 (= *Sim* V, IV, 4)³³. V ňom (*Herm* 3,2; 6,8; 23,3; 39,2) a v Justínovom *Dialógu s Tryfónom* (55,3) sa tiež vyskytuje substantívum πολυσπλαγχία³⁴. Vo všetkých týchto prípadoch sú tieto termíny uvedené v teologickej súvislosti³⁵.

Významotvorným základom adjektíva πολύσπλαγχνος je slovo σπλάγχνα, ktoré v pohanskej predkresťanskej gréčtine označovalo pôvodne ušľachtilejšie vnútornosti obetných zvierat (srdce, pečeň, pľúca, obličky), neskôr ľudské vnútornosti, ale aj podbrušie, maternicu, materské lono, bedrá; v prenesenom zmysle pudové vášne hnevu, úzkostlivej túžby. Mohlo tiež poukazovať na srdce ako centrum osobných citov³⁶. Nie je však známe, že by bolo niekedy spájané s milosrdenstvom a použité na jeho označenie takým spôsobom, ako neskôr v židovskej a ranokresťanskej oblasti³⁷. Podobne je tomu aj so slovesom σπλαγχνεύω³⁸. V Septuaginte substantívum σπλάγχνα (vždy len

³⁰ Číslovanie podľa edície LINDEMANN – PAULSEN, *Die Apostolischen Väter*. Iný spôsob odkazovania: *Mand* IV, III, 5; *Sim* V, IV, 4; V, VII, 4.

³¹ Porov. BAUER, *Wörterbuch*, 1383; LAMPE, *Lexicon*, 1118; KÖSTER, σπλάγχων, 557.

³² Úplný zoznam je uvedený v ECM, 93.

³³ Presnejšie v kódexe A (= kódex Athous z 15. st.); pozri LINDEMANN – PAULSEN, *Die Apostolischen Väter*, 327 a 444. LAMPE, *Lexicon*, 1115 uvádza ešte ďalšie výskyty (Nilus Ancyranus, *Epistulae* 2.140, *Hymni anonymi*).

³⁴ V *Herm* opäť s variantom v kódexe A πολυεύσπλαγχία. BAUER, *Wörterbuch*, 1377; KÖSTER, σπλάγχων, 557. Toto slovo sa nachádza aj v Athanasius Alexandrinus, *doctrina ad Antiochum ducem* 9; tak LAMPE, *Lexicon*, 1115.

³⁵ Je zaujímavé sledovať české a slovenské preklady tohto adjektíva. *Spisy apoštolských otcov*, 139, 158, 160 „dlhohovievavý“ a „plný zľutovania“; *Spisy apoštolských otců*, 214, 234, 237: „velmi milosrdný“, „nadmíru milosrdný“, „milosrdný“; Klement Alexandrijský, *Který boháč* 56: „plný soucitu“; DUS, *Příběhy*, 418: „jeho soucitné povzbuzování“.

³⁶ Porov. KÖSTER, σπλάγχων, 548-549.

³⁷ KÖSTER, σπλάγχων, 549: „So scheint dieser manchmal derbe Ausdruck wenig geeignet zu sein, zum Inbegriff christlicher Tugend oder göttlichen Tuns zu werden.“

³⁸ Porov. KÖSTER, σπλάγχων, 549.

v pluráli) a sloveso *σπλαγγίζω* nie sú vôbec časté³⁹. Substantívum sa vo veľkej väčšine prípadov (14-krát) nachádza v tých knihách Septuaginty, ktoré sa nevyskytujú v masoretskom texte⁴⁰. Príslušný hebrejský ekvivalent máme preto k dispozícii len na dvoch miestach Prís 12,10 (מִמְקָרָה) a 26,22 (מִקְרָה)⁴¹. Sloveso *σπλαγγίζω* v tejto podobe je *hapax legomenon*, nachádza sa totiž len v 2Mak 6,8. Ale v Prís 17,5 je zložené sloveso *ἐπισπλαγγίζομαι* takisto *hapax legomenon*. Ani v jednom prípade nie je k dispozícii zodpovedajúci hebrejský termín⁴².

Okrem Prís 12,10 obvyklým prekladom hebrejského slova מִמְקָרָה („vnútornosti“) nie sú *σπλάγγνα*, ako by sa snáď očakávalo na základe ich významu, ale οἰκτιρμοί⁴³. Taktiež sloveso *מקר* sa v Septuaginte nikdy neprekladá gréckym slovesom *σπλαγγίζομαι*, ale slovesami οἰκτίρω, alebo ἐλεέω⁴⁴.

Najčastejšie sa v gréckom Starom zákone v súvislosti so *σπλάγγνα* stretávame so všeobecným významom „vnútorné orgány, vnútornosti“ (tak Jer 28,13; 2Mak 9,5; 4Mak 5,30; 10,8; 11,19; Bar 2,17). Sloveso v 2Mak 6,8 je použité v súvislosti s obetou vo význame „jesť vnútornosti obetovaných zvierat“ alebo všeobecnejšie „mať účasť na obetiach“. Podobný význam má aj od neho odvodené slovesné podstatné meno *σπλαγγνισμός* v 2Mak 6,7.21; 7,42 a v súvislosti s obetovaním treba chápať aj adjektívum *σπλαγγνοφάγος* v Múd 12,5⁴⁵.

Na niekoľkých miestach už sú *σπλάγγνα* chápané v prenesenom význame ako sídlo citov, ako ukazujú napr. 2Mak 9,5n; Prís 12,10⁴⁶; 26,22; Sir

³⁹ Podľa *LEH*, 563-564 a programu *BibleWorks* sa substantívum *σπλάγγνα* v LXX nachádza celkom 17-krát (2Mak 9,5.6; 4Mak 5,30; 10,8; 11,19; 14,13; 15,23.29; OdSal 9,78; Prís 12,10; 26,22; Múd 10,5; Sir 30,7; 33,5; PsSal 2,14; Jer 28,13; Bar 2,17).

⁴⁰ K tomuto pozri *LEH*, XXVI.

⁴¹ KÖSTER, *σπλάγγνον*, 550: „Ein alttestamentlich-hebräischer Hintergrund für die Verwendung des Wortes *σπλάγγνα* im griechischen Schrifttum des Judentums läßt sich also jedenfalls nicht aus der LXX erkennen.“

⁴² Okrem týchto dvoch slov sa v LXX stretne trikrát so slovom *σπλαγγνισμός* v 2Mak 6,7.21; 7,42 a jedenkrát s adjektívom *σπλαγγνοφάγος* v Múd 12,5.

⁴³ Pozri nižšie 3.2.

⁴⁴ Porov. KÖSTER, *σπλάγγνον*, 550; EBER, Barmherzigkeit, 56.

⁴⁵ Porov. MURAOKA, *Lexicon*, 631; *LEH*, 564; KÖSTER, *σπλάγγνον*, 550.

⁴⁶ KÖSTER, *σπλάγγνον*, 550 už aj na tomto mieste uvažuje o možnosti významu *σπλάγγνα* (ktoré tu prekladá hebrejské מִמְקָרָה) „milosrdenstvo“: „Prv 12,10 setzt voraus, daß

30,7; 33,5; alebo opisujú prirodzené city, ako napr. 4Mak 14,13; 15,23; 15,29; 14,20; 15,28; Múd 10,5⁴⁷. Jediné miesto, kde je sloveso použité jednoznačne vo význame „byť milosrdný“, je Prís 17,5: ὁ δὲ ἐπιπλαγχνιζόμενος ἐλεηθήσεται.

Na základe tohto prehľadu si môžeme dovoliť konštatovať, že ranokresťanský základný význam a charakteristické použitie slov s koreňom σπλαγγ- v sémantickej oblasti milosrdenstva, súcitu, zľutovania sa dá dosť ťažko odvodiť len z textov LXX, takmer vôbec nie z tých textov, ktoré prekladajú hebrejský text (nehovoriac o ich aplikovaní na Boha). Je treba ho preto hľadať skôr v ranom židovstve, predovšetkým v *Testamente dvanástich patriarchov* (*TestXIIPatr*), kde σπλάγγων a jemu príbuzné slová vystupujú na mieste septuagintálneho pojmu οἰκτιρισμός a jemu príbuzných slov a kde pôvodne trochu naturalistický pojem je vzťahovaný na Boha⁴⁸. Preto nie LXX, ale až neskoršie židovské spisy prevzali hebrejské םיחן prostredníctvom termínu σπλάγγνα (spolu s eschatologickými momentmi, ktoré sú vlastné slovu םיחן)⁴⁹ a tým vytvorili predpoklad pre jeho ranokresťanské použitie.

*TestXIIPatr*⁵⁰ je zrejme prvým spisom⁵¹, kde prevažujúcim významom slov s koreňom σπλάγγ- je milosrdenstvo, resp. byť milosrdný, preukazovať milosrdenstvo⁵². Substantívum σπλάγγων sa tu nachádza 14-krát⁵³ a sloveso σπλαγγνίζομαι sa v ňom vyskytuje sedemkrát⁵⁴. Okrem toho adjektívum εὐσπλαγγνος v ňom nájdeme dvakrát⁵⁵ a substantívum εὐσπλαγγνία šesťkrát⁵⁶.

die σπλάγγνα als Sitz der positiv bewerteten Regung der *Barmherzigkeit* angesehen werden können.“

⁴⁷ KÖSTER, σπλάγγων, 550.

⁴⁸ Pozri nižšie na s. 75-76 uvedené preklady pasáží z *TestXIIPatr*.

⁴⁹ Porov. KÖSTER, σπλάγγων, 552; BULTMANN, ἔλεος, 478.

⁵⁰ Použitá edícia JONGE, *Testaments*; české preklady sú prevzaté z *Knihy tajemství a moudrosti I*.

⁵¹ Vznik tohto spisu kladie J. Heller v *Knihy tajemství a moudrosti*, 204 medzi 200 pred Kr. – 100 po Kr.; HERIBAN, *Lexikón*, 1015: 2. – 1. st. pred Kr.

⁵² Porov. EBER, *Barmherzigkeit*, 57.

⁵³ *TestSim* II,4; *TestLev* IV,4; *TestZab* II,2.4; V,3.4; VII,3.4; VIII,2(2x).6; *TestNef* IV,5; VII,4; *TestBen* III,7.

⁵⁴ *TestZab* IV,2; VI,4; VII,1.2; VIII,1.3.4.

⁵⁵ *TestSim* IV,4; *TestZab* IX,7.

⁵⁶ *TestZab* tit. (podtitul Zabulonovho Testamentu je Περὶ εὐσπλαγγνίας καὶ ἐλέους); V,1; VIII,1; IX,8; *TestAs* VII,7; *TestBen* IV,1. K výskytom pozri JONGE, *Testaments*, 224 a 244.

V *TestXII Patr* už ani v jednom prípade nenájdeme použitie slov s koreňom *σπλάγγν-* v spojení s obetnou terminológiou, či už s odkazom na vnútornosti obetných zvierat, alebo na úkon ich jedenia. Na rozdiel od Septuaginty tu celkom jednoznačne prevažuje prenesený význam, ako napr. označenie ľudského vnútra ako sídla citov alebo v prípade slovesa vyjadrenie citového pohnutia, pričom vo väčšine prípadov je adekvátny preklad spojený s milosrdenstvom, s prejavom, úkonom alebo postojom milosrdenstva, zľutovania a pod. Nemôžeme opomenúť, že témou *Zabulonovho testamentu* je práve milosrdenstvo a zľutovanie⁵⁷. Nás však na tomto mieste najviac zaujímajú miesta, kde sa *σπλάγγνα* aplikujú na Boha, teda ich teologické⁵⁸ a s tým spojené eschatologické použitie.

TestZab VIII,1-3: „1. I vy tedy, děti moje, mějte soucit (εὐσπλαγγίαν) s každým člověkem a *bud'te plní* smilování, protože i Pán, maje s námi soucit, smiloval se nad námi (σπλαγγισθεὶς ἐλεήσῃ ὑμᾶς)⁵⁹. 2. Na konci dnů Bůh vyšle své milosrdenství (τὸ σπλάγγνον αὐτοῦ) na zemi a bude přebývat tam, kde najde milosrdenství a smilování (σπλάγγνα ἐλέους). 3. Podobně jak se člověk smiluje (σπλαγγνίζεται) nad svým bližním, tak se i Pán smiluje nad ním.“

TestNefi IV,5: „Potom je Pán rozptýlí po tvári vsí země, dokud nepříjde Boží milosrdenství (τὸ σπλάγγνον κυρίου), Člověk spravdivý a slitovný nade všemi zdaleka i zblízka.“

TestLev IV,4: „Bude ti dáno požehnaní, i všemu tvému potomstvu, dokud Pán nenavštíví všechny národy milosrdenstvím svého Syna (ἐν σπλάγγνοις υἱοῦ αὐτοῦ) až na věky.“

TestZab IX,7-8: „7. Potom se rozpomenete na Pána, budete se kát a on vás vrátí nazpět, protože je milostivý a milosrdný (ἐλεήμων καὶ εὐσπλαγγνος). 8. Po tom všem vám vzejde Pán, světlo spravedlnosti, a zdraví a milosrdenství (εὐσπλαγγνία) bude na jeho křídlech.“

TestAs VII,7: „Ale Pán vás shromáždí ve víře skrze naději a smiluje se nad vámi (ἐν πίστει δι' ἐλπίδα εὐσπλαγγνίας) kvůli Abrahamovi, Izákovi a Jákobovi.“

⁵⁷ KÖSTER, σπλάγγνον, 552. *TestZab* najdeme v českom preklade v *Knihy tajemství a moudrosti 1*, 247-253.

⁵⁸ KÖSTER, σπλάγγνον, 551: „Dies ist das wichtigste Element des in den Test XII beginnenden neuen Sprachgebrauchs, daß der ursprünglich etwas derbe Begriff *σπλάγγνα* auf Gott selbst angewandt werden kann.“

⁵⁹ V origináli je veta účelová a zámeno 2. os. pl.: „aby i Pán prejavil voči vám súcit a zmiloval sa nad vami“. Aj na iných miestach je český preklad trochu voľnejší.

Súhrnne sa môže spolu s Kösterom povedať, že slová s koreňom *σπλαγγν*- v *TestXIIIPatr* vystupujú na mieste slov s koreňom *οικτ*- a predstavujú tak obsahovo nový preklad hebrejských slov s koreňom *חַמּוּן*.

Tento preklad *חַמּוּן* slovom *σπλάγγνα*, zavedený nie prostredníctvom Septuaginty, ale až v neskorších židovských spisoch so zvláštnym zachovaním eschatologických momentov tohto hebrejského slova, je bezpochyby bezprostredným predpokladom novozákonného jazykového použitia. Zároveň sa tým vysvetľuje, prečo v Septuaginte tak bežné *οικτιρμοί* atď. sa v Novom zákone vyskytuje tak nápadne zriedkavo, zatiaľ čo *σπλάγγνα* atď. v niektorých ranokresťanských spisoch veľmi jasne necháva vystúpiť význam hebrejského *חַמּוּן*.⁶⁰

V Novom zákone sa sloveso *σπλαγγνίζομαι* nachádza len v synoptických evanjeliách a naopak sa v nich s výnimkou Lk 1,78 nenachádza substantívum *σπλάγγνα* a ani od neho odvodené adjektíva⁶¹.

U synoptikov sa sloveso *σπλαγγνίζομαι* používa buď na opísanie Ježišovho postoja súcitu, alebo na charakterizovanie správania kľúčových postáv v troch podobenstvách. V prvom prípade je takto charakterizovaný jeho súciti, ktorý sa prejavuje pri stretnutiach s ľuďmi, ktorí sa nachádzajú v stave nemoci, núdze alebo nejakej potreby (Mk 1,41; 6,34; 8,2; 9,22; Mt 9,36; 14,14; 15,32; 20,34; Lk 7,13)⁶². Pretože Ježiš ich neutešenú situáciu svojím ďalším konaním odstraňuje, je oprávnené hovoriť o takomto jeho súcite ako o charakteristike jeho mesiášskeho poslania, ako o mesiášskom súcite⁶³.

V podobenstve o milosrdnom sluhovi (Mt 18,23-35) a v podobenstve o márnotratom synovi (Lk 15,11-32) sa sloveso nachádza na zlomových bodoch a zásadným spôsobom usmerňuje ďalší priebeh podobenstva (Mt 18,27 a Lk 15,20). Na rovine obrazu síce vyjadruje veľmi silné momenty zľutovania sa, resp. lásky zo strany ľudí, treba však mať na pamäti, že na vecnej rovine takto názorne sprostredkováva posolstvo o nekonečnom Božom milosrdenstve⁶⁴. V príbehu o milosrdnom samaritánovi (Lk 10,30-37) sloveso

⁶⁰ KÖSTER, *σπλάγγνον*, 552.

⁶¹ Porov. KÖSTER, *σπλάγγνον*, 553; EBER, *Barmherzigkeit*, 57.

⁶² KÖSTER, *σπλάγγνον*, 553: „Immer wird es auf Jesu Verhalten angewendet und charakterisiert die Göttlichkeit seines Tun. (...) Damit ist das Verbum *σπλαγγνίζομαι* schließlich ganz zum Attribut des göttlichen Handelns geworden.“

⁶³ Porov. KÖSTER, *σπλάγγνον*, 554-555; EBER, *Barmherzigkeit*, 57.

⁶⁴ KÖSTER, *σπλάγγνον*, 554: „Es sind die stärksten Ausdrücke menschlicher Gefühlsempfindung, mit denen die Personen der Parabeln Jesu hier beschrieben sind, um

σπλαγγνίζομαι (10,33) poukazuje na zásadný postoj ochoty a nasadenia pre konkrétneho človeka v jeho núdznej situácii. Uvedený postoj má byť podobný postoju Ježiša z evanjelií a viesť k odstráneniu tejto situácie.

Substantívum σπλάγγνα u Pavla (2Kor 6,12; 7,15; Flp 1,8; 2,1; Flm 7.12.20) je použité v rýdzo antropologickom význame a môže byť azda prekladané ako (duševné) „vnútro“⁶⁵ človeka, pričom sa ním vyjadruje osobná náklonnosť kresťana k druhému človekovi založená v samotnom Kristovi⁶⁶. Neprekvapuje preto, že v takomto význame sa so slovom stretávame v tých Pavlových listoch, ktoré sú považované za jeho najosobnejšie, v ktorých sa cíti byť zvlášť osobne zaujatý pre preberanú tému a pre ľudí na nej zúčastnených. Pre nás je (obzvlášť) zaujímavé miesto Flp 2,1, kde sa vedľa seba vyskytujú slová σπλάγγνα καὶ οἰκτιρμοί, teda slová s rovnakým koreňom ako adjektíva v Jak 5,11. V Liste Filipanom ich prostredníctvom Pavol hovorí o tom, čo (okrem iného) vytvára puto medzi ním a adresátmi, totiž milosrdná láska⁶⁷. Oproti *TestXIIPatr* vidíme u Pavla istú špecifickú obmenu, ktorú môžeme považovať za jeho vlastnú. Nejde mu o nejaké prirodzené vnímanie citov ani tu nenachádzame žiadne stopy neskoršieho židovského významu „milosrdenstvo“. Označuje skôr „celého človeka a síce hlavne, nakoľko je ako kresťan schopný dávať a zakúšať osobnú náklonnosť a lásku od človeka k človeku. Z pôvodného zmyslu slova je pritom zachovaný podstatný element, nakoľko totiž σπλάγγνα mienia celú osobnosť ako zasiahnutú a uchopenú v najhlbšom zmysle“⁶⁸.

Čo sa týka ostatných výskytov v Novom zákone, tak v Sk 1,18 nachádzame σπλάγγνα v naturalistickom význame „vnútornosti“. V Kol 3,12 sa spojenie σπλάγγνα οἰκτιρμοῦ („súcitné vnútro“⁶⁹) objavuje medzi ďalšími cnosťami, ktoré majú charakterizovať „vyvolených Božích“. V 1Jn 3,17 je σπλάγγνα vnímané ako vnútro človeka, ktoré je zdrojom pomoci bratovi v núdzi. Pokiaľ ho človek pred svojím bratom v núdzi uzatvorí, nemá v sebe

die Totalität des Erbarmens oder des Zornes zu kennzeichnen, mit der Gott in seinem Heilshandeln den Menschen beansprucht.“

⁶⁵ EBER, Barmherzigkeit, 57 navrhuje pre všetky miesta preklad „srdce“, pokiaľ sa srdce chápe ako „centrum milujúceho konania“.

⁶⁶ POROV. KÖSTER, σπλάγγνον, 556.

⁶⁷ POROV. GNILKA, *Der Philipperbrief*, 104.

⁶⁸ KÖSTER, σπλάγγνον, 555.

⁶⁹ TICHÝ, *Slovník*, 119: „milosrdné/soucité srdce“; KÖSTER, σπλάγγνον, 557: „liebevolles Erbarmen“.

Božiu lásku. S teologickým použitím slova *σπλάγχνα* v eschatologickej súvislosti⁷⁰ sa stretávame v Lk 1,78 v spojení *σπλάγχνα ἐλέους*⁷¹ θεοῦ ἡμῶν⁷².

Takisto v aplikácii na Boha a v eschatologickej spojitosti sa nachádza slovo *πολύσπλαγχτος* v Jak 5,11. Jakub teda používa toto – u neho prvýkrát doložené – slovo na rozdiel od gréckeho Starého zákona, ale podobne ako *TestXII Patr* a podobne ako Lukáš slovo *σπλάγχνα*, pre vyjadrenie Božieho zľutovania, súcitu, pričom v tejto eschatologickej perspektíve pomocou slova *πολύς* zdôrazňuje jeho intenzitu.

3.2 *Οἰκτίρων*

Druhé a takisto skôr zriedkavé adjektívum *οἰκτίρων* je v gréčtine spojené (podobne ako *πολύσπλαγχτος*) so súcitom. Grécke slová s koreňom *οἰκτ-* totiž všetky súvisia so súcitom, zľutovaním. Substantívum *οἶκτος* malo pôvodne význam „nárek“, „bedákanie“, postupne tiež nadobudlo význam „súcitný nárek“, „súcit“, „zľutovanie“. Substantívum *οἰκτιρμός*, na rozdiel od predchádzajúceho, ktoré poukazovalo skôr na vonkajší prejav pocitu, poukazuje na tento pocit samotný. Sloveso *οἰκτίρειν* mohlo vyjadrovať súcit tak v zmysle dojatia, ako aj súcitu pripraveného pomôcť⁷³. Častejšie než adjektívum *οἰκτίρων* sa v klasickej gréčtine, ako sa zdá, vyskytuje adjektívum *οἰκτρός* (vo význame „poľutovaniahodný, „nariekajúci“ a pod.)⁷⁴.

V Septuaginte sa kmeň *οἰκτ-* najčastejšie používa k reprodukovaniu slov, ktoré súvisia s hebrejským koreňom *חָרַח*, resp. zriedkavejšie s koreňom *נָחַח*, a preto pojmy, ktorými sú prekladané, spadajú do sémantického spektra „milosrdenstva a súcitu“, spektra, ktoré bolo prevzaté aj v ranom kresťanstve.

Sloveso s koreňom *חָרַח* môže vyjadrovať tak pocit ľútosti, ako aj prejav zľutovania⁷⁵. Substantívum *חֲרִיךְ*, označuje „materské lono“, „maternicu“. Z neho je odvodený výraz v tvare plurálu *חֲרִיכִים*, ktorý označuje nielen

⁷⁰ Porov. SCHÜRMANN, *Lukasevangelium*, 91.

⁷¹ Doslovne: „vnútro milosrdenstva“; TICHÝ, *Slovník*, 157: „milosrdná láska/náklonnosť, srdečné slitovani“. BAUER, *Wörterbuch*, 1523: „das mitleidige Herz“. Toto spojenie sa nachádza aj v *TestZab* VII,3; VIII,2; *TestNefi* IV,5.

⁷² KÖSTER, *σπλάγχων*, 557: „fast wie ein Zitat aus Test XII“.

⁷³ Porov. BULTMANN, *οἰκτίρω*, 161.

⁷⁴ K ďalším možným prekladovým variantom pozri PANCZOVÁ, *Slovník*, 879; BULTMANN, *οἰκτίρω*, 161.

⁷⁵ Porov. PREUB, *Barmherzigkeit*, 218-219.

jednotlivé prejavy matersky láskyplného, milosrdného správania (napr. 1Kr 3,26), ale aj správania všeobecne ľudského (napr. Prís 12,10), resp. dlhodobé správanie charakterizované touto kvalitou (tak napr. o Bohu v Neh 9,19.31). Adjektívum םרחו sa takmer výlučne uvádza v súvislosti s Bohom⁷⁶. „Jakoby paradoxne vyjadruje tento termín tvarem gramatického maskulina výrazne femininní, materský cit: «mateřsky láskyplný», «mateřsky dobrotivý», «péči mateřskou zahrnující»⁷⁷. םרחו spolu s חנוך vytvárajú tzv. formulu milosti⁷⁸, ktorá v Starom zákone takmer vždy vypovedá o Bohu, môžeme ju preto považovať za starozákonné *theologumenon*⁷⁹.

Slová s koreňom חנן sú v Starom zákone veľmi frekventované⁸⁰ a majú vcelku zreteľný význam. Sloveso חנן vyjadruje také prejavy priazne, ktoré nevyplývajú zo žiadneho zmluvného alebo príbuzenského záväzku alebo nároku. Na rovine medziľudských vzťahov sa týka nerovnocenných partnerov, či už spoločensky (nadriadený-podriadený, silnejší-slabší a pod.), alebo situačne (pomoc núdznemu, majúcemu potrebu)⁸¹. Táto vzťahová nerovnocennosť je aplikovaná aj na teologickej rovine, kedy vyjadruje rôzne konkrétne prejavy Božieho milostivého príklonu, resp. jeho priazne (pomoc človeku, Božiemu ľudu, jeho záchrana, odpustenie viny a pod.)⁸². Substantívum חן, „milosť“, podobne ako sloveso, súvisí s nerovnocenným vzťahom nadradeného k podradenému a označuje tak konkrétny prejav priaznivého chovania, ako aj prístup, ktorý je jeho predpokladom⁸³. S nerovným vzťahom je spojená aj fráza „nájsť milosť...“, ktorá má svoj pôvod zrejme v prostredí kráľovského dvora⁸⁴.

⁷⁶ Porov. STOEBE, םרחו, 767. Jedno sporné miesto je Ž 112,4. Zdá sa, že FRANZ, *Gott*, 250 je presvedčivý svojou argumentáciou v prospech jeho antropologického výkladu.

⁷⁷ PRUDKÝ, Hospodin, 11-12.

⁷⁸ Takto ju prvýkrát nazval SPIECKERMANN, Barmherzig, 3, ktorý jej venuje celý tento článok. V češtine viac k tejto formule pozri PRUDKÝ, Hospodin, 34-39.

⁷⁹ PRUDKÝ, Hospodin, 12. Pozri tiež FRANZ, *Gott*, 117-118.

⁸⁰ Porov. STOEBE, חנן, 588.

⁸¹ Porov. STOEBE, חנן, 589-591.

⁸² Porov. PRUDKÝ, Hospodin, 9-10.

⁸³ Porov. PRUDKÝ, Hospodin, 10. FRANZ, *Gott*, 121: „Die Subordination dessen, der חן von seinem Gegenüber empfangen möchte, liegt im Bittakt begründet. Der Bittende muss nicht tatsächlich ein Knecht sein und der Gebetene kein Herr, sondern im Bittakt (und nur für diesen) macht der Bittende sich selbst zum Knecht und sein Gegenüber zum Herrn.“

⁸⁴ Porov. STOEBE, חנן, 588-589.

Vyjadruje milostivý príklon suveréna vŕči žadateli, akt prijetí žadateľa ze strany suveréna, t.j. udelení príznivé pozornosti s výrazným rysem aktívneho (nevynutiteľného) a kladného kroku vstŕíc (srv. 2S 14,22; 1Kr 11,19; Est 5,2.8 aj.). Dôležitým aspektom je «nezaslúženost» takového príklonu, již vyjadruje odvodené príslovce חִנָּם (*chinnám*, «zdarma»). Tím je dáno, že se tento termín dobře hodí pro *usus theologicus*, pro označení toho, jak svrchovaný Bůh ze své svobodné iniciativy jedná s člověkem. V tomto smyslu termín חִנָּם spíše charakterizuje povahu Božího konání, než že by vyjadřoval jeho obsah.⁸⁵

K charakteristice Božej povahy slúži aj adjektívum חַנּוּן („milostivý“), ktoré sa takmer výlučne⁸⁶ používa len pri zmienke o Bohu⁸⁷.

Nesmieme tiež opomenúť skutočnosť, že uvedené hebrejské slová s koreňom חנן a חנן sú v gréckom Starom zákone prekladané tiež slovami ἔλεειν a ἔλεος⁸⁸, pričom rozdiel oproti οἰκτίρειν a οἰκτίρμοί je nepostrehnuteľný⁸⁹.

Slová s koreňom οἰκτ- síce môžu označovať milosrdenstvo na strane človeka⁹⁰, ale vo väčšine prípadov sa týkajú Božieho milosrdenstva alebo zľutovania. V Septuaginte adjektívum οἰκτίρων najčastejšie prekladá adjektívum חַנּוּן (Ex 34,6; Dt 4,31; 2Kr 30,9; Neh 9,17.31; Ž 77,38; 85,15; 102,8; 110,4; 111,4; 144,8; Joel 2,13; Jon 4,2)⁹¹. V uvedených trinástich⁹²

⁸⁵ PRUDKÝ, Hospodin, 10.

⁸⁶ Výnimkou je Ž 112,4. (Pozri vyššie pozn. 76.) Aj v ňom sa však dá uvažovať o istom spojení s Bohom, ako ukazuje FRANZ, *Gott*, 250: „In Ps 112 entsteht ein Bild von einem Gerechten mit dem Charakter Gottes unter den Menschen.“

⁸⁷ Porov. STOEBE, חנן, 592; PREUB, Barmherzigkeit, 219; PRUDKÝ, Hospodin, 10.

⁸⁸ Porov. BULTMANN, οἰκτίρω, 162; BULTMANN, ἔλεος, 475-476; STOEBE, חנן, 597; STOEBE, חנן, 768.

⁸⁹ Porov. BULTMANN, ἔλεος, 478.

⁹⁰ Výskyty v BULTMANN, οἰκτίρω, 162, pozn. 18.

⁹¹ ZIMMERMANN, *Die Namen*, 96: „In den atl. Apokryphen und in den jüdischen Pseudepigraphen erscheint das Epitheton erstaunlicherweise kaum [Sir 2,11; TestXII. Jud 19,3; JosAs 11,10]. In Qumran kannte man jedoch die Bezeichnung אלהים אלהים (1QH^a 19,29)“.

⁹² Spolu so Sir 2,11 ich je 14. Tiež si dovoľíme poznamenať, že hebrejské slovo חַנּוּן sa nachádza aj v hebrejskom texte Sir A 1,24, pričom v paralele v LXX Sir 5,4 mu zodpovedá slovo μακρόθυμος, a v Sir B 19,3, ktorému v LXX Sir 50,19 zodpovedá preklad κατέναντι ἐλεήμονος. V obidvoch prípadoch sa vzťahuje na Boha. Hebrejský text pozri v BEENTJES, *Ben Sira*, 26 a 90. Za upozornenie na túto súvislosť (ale aj za ďalšie podnety) ďakujem Dr. Blažejovi Štrbovi.

prípadoch charakterizuje Boha a len trikrát je dosvedčené pre človeka (Sdc 5,30^B; Ž 108,12; Nár 4,10)⁹³. Slová οἰκτίρων (Ž 77,38; 85,15; 102,8; 110,4; 111,4; 144,8), οἰκτίρειν (Ž 4,2; 36,21; 58,6; 59,3; 66,2; 76,10; 101,14n; 102,13; 111,5; 122,2), ale aj οἰκτιρμοί (Ž 24,6; 39,12; 50,3; 68,17; 76,10; 78,8; 102,4; 105,46; 118,77.156; 144,9) sú zvlášť preferovanými slovami na označenie Boha a pre charakterizovanie jeho konania v Žalmoch⁹⁴. Čo sa týka prípadného eschatologického rozmeru použitia slov s koreňom οἰκτ-, môžeme konštatovať, že v tejto súvislosti sa v spisoch grécky hovoriacich židov takmer vôbec nenachádzajú⁹⁵. Azda jediným miestom, kde sa οἰκτίρειν nachádza s myšlienkou eschatologického zaslúbenia, je *TestLev* 16,5⁹⁶.

Z uvedených poznámok k hebrejským slovám s koreňom חסד a רחם, ktoré stoja za slovami s koreňom οἰκτ- v Septuaginte, možno vidieť, že milosrdenstvo a zľutovanie sú podstatnými atribútmi Boha, jeho zásadnou a výraznou charakteristikou⁹⁷. „Milosrdenstvo« ako božské epiteton vyjadruje Božie konanie vyvolané súcitom, ktoré vedie k záchrane človeka“⁹⁸. Najvýraznejšiu charakteristiku Božieho milosrdenstva a zľutovania, „formulu milosti“⁹⁹ z Ex 34,6 οἰκτίρων καὶ ἐλεήμων, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος καὶ ἀληθινὸς nachádzame v Septuaginte v rôznych variáciách ešte v Ž 85,15; 102,8; 144,8; Neh 9,17; Joel 2,13; Jon 4,2; Sir 2,11; 5,4-7; Múd 15,1.

Adjektívum οἰκτίρων sa v Novom zákone okrem Jak 5,11 nachádza už len v Lk 6,36 a v obidvoch prípadoch v spojení s Bohom, Otcem¹⁰⁰. Podobne je to aj v prípade dvoch výskytov slovesa οἰκτίρειν v Rim 9,15, kde sa cituje Ex 33,19b (ἐλεήσω ὃν ἄν ἐλεῶ, καὶ οἰκτιρήσω ὃν ἄν οἰκτίρω).

⁹³ Porov. ZIMMERMANN, *Die Namen*, 95.

⁹⁴ Porov. ZIMMERMANN, *Die Namen*, 95-96; FRANZ, *Gott*, 246-256.

⁹⁵ Za jedinu výnimku, kde sa dá v Septuaginte uvažovať o Božom milosrdenstve v eschatologickom zmysle, BULTMANN, οἰκτίρω, 162 považuje 3Mak 2,20: ταχὺ προκαταλαβέτωσαν ἡμᾶς οἱ οἰκτιρμοί σου, καὶ δὸς αἰνέσεις ἐν τῷ στόματι τῶν καταπεπωκότων καὶ συντετριμμένων τὰς ψυχὰς ποιήσας ἡμῖν εἰρήνην.

⁹⁶ BULTMANN, οἰκτίρω, 162. *TestLev* 16,5: „Pak nebude pro vás žádné čisté místo, ale mezi národy vás postihne klatba a rozptýlení, dokud znovu se neukáže a nepřijme vás pro své slitování ve víře a vodě (οἰκτιρήσας προσδέξεται ὑμᾶς ἐν πίστει καὶ ὕδατι).

⁹⁷ FRANZ, *Gott*, 270: „In der Gnade, Güte und Barmherzigkeit ist jedoch Gottes Wesen, das *opus dei proprium*, zu finden“.

⁹⁸ ZIMMERMANN, *Die Namen*, 95.

⁹⁹ Pozri vyššie s. 79.

¹⁰⁰ Okrem Nového zákona sa οἰκτίρων nachádza v 1Klem 23,1; 60,1. BULTMANN, οἰκτίρω, 163; BAUER, *Wörterbuch*, 1138.

Substantívum οἰκτιρμός sa z piatich výskytov v Novom zákone – okrem Kol 3,12 vždy v množnom čísle – vyskytuje v súvislosti s Bohom len v Rim 12,1 a 2Kor 1,3¹⁰¹. V Rim 12,1 Pavol „skrze Božie zľutovanie“ (διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ θεοῦ) vyzýva rímskych kresťanov, aby svoj kresťanský život viedli spôsobom, ktorý sa páči Bohu, ako duchovnú bohoslužbu. Na začiatku vďakyvzdania Druhého listu Korint’anom (1,3) apoštol Pavol „žehná“, velebí Boha (okrem iného) ako „Otcu zľutovania“ (ὁ πατήρ τῶν οἰκτιρμῶν). O milosrdenstve ako ľudskom postoji alebo ľudskom správaní sa hovorí buď v pozitívnom zmysle v Flp 2,1 (σπλάγγνα καὶ οἰκτιρμοί) a Kol 3,12 (σπλάγγνα οἰκτιρμοῦ)¹⁰², alebo v negatívnom zmysle v Hebr 10,28, podľa ktorého síce čaká smrť „bez zľutovania“ (χωρὶς οἰκτιρμῶν) toho, kto poruší Mojžišov zákon¹⁰³, ale ešte horší trest čaká toho, kto „šliape po Božom Synovi, znevažuje krv zmluvy, v ktorej bol posvätený, a tupí Ducha milosti“ (Hebr 10,29).

Milosrdný Boh, Otec v Lk 6,36, je vzorom milosrdného správania pre učeníkov (Γίνεσθε οἰκτίρμονες καθὼς καὶ ὁ πατήρ ὑμῶν οἰκτίρμων ἐστίν), ktorým Ježiš v 6,27-29 prikázal milovať nepriateľa, konať dobro a požiadať bez nároku na vrátenie. Napodobňovanie Otcovho milosrdenstva je požiadavkou, ktorej plnením učenici dosahujú prístup k Bohu ako Otcovi a do jeho kráľovstva¹⁰⁴.

4 Záver

Adjektíva רַחֲמִים a תְּנִיחַ sa v hebrejskej Biblii vyskytujú najčastejšie spolu a tvoria ustálenú liturgickú formulu¹⁰⁵, formulu milosti, ktorej pôvod treba hľadať v „kombinácii prorockej a kultovej tradície“¹⁰⁶.

¹⁰¹ BULTMANN, οἰκτίρω, 162: „und zwar ist damit beidemal der alttestamentliche Begriff der רַחֲמִים Gottes aufgenommen“. V pluráli a v teologickej súvislosti tiež v 1Klem 9,1; 18,2 (tu citovaný Ž 50,3 LXX). Pozri LAKE, *Apostolic Fathers*, 22 a 40; *Spisy apoštolských otcov*, 40 a 44.

¹⁰² Pozri vyššie s. 77.

¹⁰³ Pozri tiež BULTMANN, οἰκτίρω, 163.

¹⁰⁴ K výkladu Lk 6,36 pozri TICHÝ, *Buďte milosrdní*.

¹⁰⁵ STOEBE, תְּנִיחַ, 594-595; podobne STOEBE, רַחֲמִים, 767, kde sa hovorí o jedenástich spoločných výskytoch.

¹⁰⁶ FRANZ, *Gott*, 121.

Σ ἰουκ je spojený názor niektorých prorokov. Títo proroci vychádzajú z Božieho pôsobenia. Toto slovo prináša so sebou predstavu o Bohu ako milujúcom otcovi alebo zľutujúcej sa matke. Okolo bedára Boh neprechádza bez povšimnutia, ale pomáha mu a privádza späť k spáse. Σ ἰουκ sa spája nádej na Boha, ktorý je naklonený prosbám núdneho človeka. Svoje najčastejšie použitie má predovšetkým v kultovej tradícii. V prosebnom úkone je Boh predstavený ako pán a človek ako sluha alebo slúžka.¹⁰⁷

Septuaginta toto spojenie takmer vždy prekladá slovami οἰκτίρων καὶ ἐλεήμων¹⁰⁸. V Novom zákone sa uvedená grécka formula síce nenachádza pre charakterizovanie Boha, avšak slovo ἔλεος a jeho deriváty sú hojne použité na vyjadrenie Božieho milosrdného konania napr. v lukášovských chválospevoch *Magnificat* a *Benedictus* (Lk 1,50.54.58.72.78) a v pavlovských spisoch¹⁰⁹. Jak 5,11 je azda jediným novozákonným miestom, ktoré môže byť vnímané ako explicitná reminiscencia na starozákonnú „formulu milosti“¹¹⁰.

Ak sa pozrieme na v Jak 5,11c použitú formuláciu vcelku, spomenieme si na texty ako Ex 34,6 a Ž 102,8 (LXX)¹¹¹. V Ex 34,6 prechádza Boh popri Mojžišovej tvári, čo Mojžiša podnecuje k následnej formulácii: κύριος ὁ θεὸς οἰκτίρων καὶ ἐλεήμων, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος καὶ ἀληθινός. Toto vyznanie sa ako „Dávidovo“ vyznanie v Ž 102,8 (LXX) takisto nachádza v súvislosti s Mojžišom, resp. s Božím vedením Izraela: οἰκτίρων καὶ ἐλεήμων ὁ κύριος, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος. Z toho môžeme usudzovať, že Jakub aktivuje významnú starozákonnú tradíciu, ktorá Boha¹¹² označuje ako

¹⁰⁷ FRANZ, *Gott*, 121.

¹⁰⁸ Výskyty uvedené v BULTMANN, οἰκτίρω, 162, pozn. 17.

¹⁰⁹ Pozri EBER, *Barmherzigkeit*, 53-55; BULTMANN, ἔλεος, 479-482.

¹¹⁰ KÖSTER, *σπλάγγων*, 557: „Der Satz wirkt wie ein alttestamentliches Zitat und ist ohne Zweifel eine griechische Wiedergabe des im Alten Testament häufigen Satzes יְהוָה יְהוָה יְהוָה oder ähnlicher hebräischer Formeln. Jedoch ist πολὺσπλαγγνός in Septuaginta nie als Übersetzung eines der in Frage kommenden hebräischen Wörter gebraucht“. ZIMMERMANN, *Die Namen*, 96: „Des Weiteren kennen nur Paulus und Lk das οἰκτίρων-Sein für Gott, verbinden es nun aber mit der Bezeichnung πατήρ“.

¹¹¹ MCKNIGHT, *Letter*, 423: „Surely the appeal to God’s compassion and mercy evoke texts like Exodus 34:6-7, where we find not only mercy for God’s good people but also the warning of judgment on those living in iniquity“.

¹¹² Jakubov list prejavuje značnú blízkosť aj k iným starozákonným označeniam Boha (pozri vyššie 2.2). ZIMMERMANN, *Namen*, 207: „Der Jakobus-Brief ist mit den atl. Konnotationen von κύριος vertraut: so rekurriert 5,10 auf die atl. Propheten, die im Namen des Herrn gesprochen haben; 5,4 zitiert die atl. Bezeichnung κύριος σαβαώθ aus Jes 5,9

milosrdného a súcitného Boha¹¹³, a v eschatologickej súvislosti príkladu Jóba ju aplikuje na adresátov svojho listu.

Na jednej strane, pretože Boh je milosrdný, súcitný a ľútostivý, neopúšťa veriacich, ktorí sa nachádzajú v tiesnivej situácii a trpia, pritom však tieto protivenstvá trezливо znášajú ako proroci a Jób. Boh sa totiž práve v utrpení veriacich osvedčuje a potvrdzuje ako verný Boh. Na druhej strane sa však podľa Jakuba spravodlivý človek ako Jób nespolieha vzhľadom na svoju spásnu eschatologickú budúcnosť na svoju vytrvalosť a vernosť alebo podobné vlastnosti. Tak proroci, ako aj Jób nakoniec zostávajú celkom odkázaní na vernosť a milosrdenstvo Pána (κύριος) a Sudcu (κριτής) a neuplatňujú na neho žiadne svoje nároky. Dôvod blahoslavenia tých, ktorí vytrvali v protivenstvách a skúškach (Jak 5,11a), vlastne nespočíva podľa 5,11c vo vytrvalosti veriacich (pretože aj tá je možná len na základe Božieho milosrdenstva), ale len vo vernosti a milosrdenstve dobrodajného Pána¹¹⁴. Tento „veľmi súcitný a ľútostivý Pán“ je pre nich v eschatologickom horizonte tak zdrojom útechy a povzbudenia v ich súčasnom utrpení, ako aj garantom toho, že dostanú „veniec života“, ktorý Boh „prisľúbil tým, ktorí ho milujú“ (Jak 1,12).

Zoznam použitej literatúry

- ADAMSON, James B.: *James. The Man and His Message*, Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1989.
- ACHTEMEIER, Elizabeth R.: Mercy; Merciful; Compassion; Pity. In: George Arthur Buttrick – Thomas Samuel Kepler – John Know (eds.), et al.: *The Interpreter's Dictionary of The Bible. An Illustrated Encyclopedia*, Vol. III: K-Q, Nashville – New York: Abingdon Press, 1992, 352-354.

und 5,11 benennt den Herrn als πολύσπλαγγνός und οϊκτίμων; damit sind Attribute aufgenommen, die mit der atl. Segensformel in das frühe Christentum übernommen wurden. Auch die Rede von der Erhöhung durch den Herrn (4,10) erinnert an atl. Prätexte (s. Ijob 5,11; Ez 21,31); in seiner Macht liegt das Leben und Sterben (4,15), aber auch das Geben allgemein (1,7)“.

¹¹³ Okrem už menovaných príkladov porov. 2Krn 30,9; Neh 9,17; 9,31; Ž 85,15; 110,4; 111,4; 144,8; Joel 2,13; Jon 4,2; Sir 2,11, kde sa o Bohu dosvedčuje, že je ἐλεήμων καὶ οϊκτίμων (v tomto alebo obrátenom poradí).

¹¹⁴ Táto interpretácia celkom dobre korešponduje s tými výpoveďami z Jak, ktoré nejakým spôsobom problematizujú spravodlivosť zo skutkov ako napr. v 1,18.21; 2,13.20-26; 4,6.10; 5,15-16.19-20. Porov. WENGER, *Kyrios*, 276.

- BAUER, Walter: *Griechisch-deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der frühchristlichen Literatur. 6. völlig neu bearbeitete Auflage von Kurt und Barbara Aland*, Berlin – New York: de Gruyter, 1988.
- BEENTJES, Pancratius C.: *The Book of Ben Sira in Hebrew. A Text Edition of All Extant Hebrew Manuscripts and a Synopsis of All Parallel Hebrew Ben Sira Texts*, Leiden – New York – Köln: Brill, 1997.
- BROER, Ingo: Barmherzigkeit. I. Biblisch. In: Walter Kasper – Konrad Baumgartner (Hrsg.), et al.: *Lexikon für Theologie und Kirche*. Bd. II: Barclay bis Damodos, Freiburg: Herder, ³1994, 13-15.
- BULTMANN, Rudolf: ἔλεος, ἐλεέω, ἐλεῆμων, ἐλεημοσύνη, ἀνέλεος, ἀνελεῆμων. In: *ThWNT* II (1935) 474-483.
 —: οἰκτίρω, οἰκτιρῶς, οἰκτιρῶν. In: *ThWNT* V (1954) 161-163.
- CAMBIER, Jules – LÉON-DUFOUR, Xavier: Milosrdenství. In: Léon-Dufour, Xavier, et al.: *Slovník biblické teologie*, Praha: Akademie, ²2003, 223-225.
- DEISSLER, Alfons: Barmherzigkeit Gottes. I. Biblisch. In: Josef Höfer – Karl Rahner (Hrsg.): *Lexikon für Theologie und Kirche*. Bd. I, Freiburg: Herder Verlag, ²1957, 1251-1252.
- DUS, Jan A. (usp.): *Příběhy apoštolů. Novozákonní apokryfy II*, Praha: Vyšehrad, 2003.
- EBER, Hans Helmut: Barmherzigkeit. In: Lothar Coenen – Erich Beyreuther – Hans Bietenhard (Hrsg.): *Theologisches Begriffslexikon zum Neuen Testament*. Bd. I: Abraham-Israel, Wuppertal: R. Brockhaus, ⁴1977, 52-59.
- FRANZ, Matthias: *Der barmherzige und gnädige Gott. Die Gnadenrede vom Sinai (Exodus 34,6-7) und ihre Parallelen im Alten Testament und seiner Umwelt*, Stuttgart: Kohlhammer, 2003.
- GNILKA, Joachim: *Der Philipperbrief*, Leipzig: St. Benno-Verlag, 1968.
 —: *Theologie des Neuen Testaments*, Freiburg – Basel – Wien: Herder, 1994.
- GREENLEE, Jacob Harold: *An Exegetical Summary of James*, Dalas, TX: SIL International, 1993.
- GRYGLEWICZ, Feliks: *Listy katolickie*, Poznań: Pallottinum, 1959.
- HAUCK, Friedrich: μένω, ἐμ-, παρα-, περι-, προσμένω, μονή, ὑπομένω, ὑπομονή. In: *ThWNT* IV (1942) 578-593.
- HERIBAN, Jozef: *Príručný lexikón biblických vied*, Bratislava: Don Bosco, ³1998.
- CHAIINE, Joseph: *L'Épître de saint Jacques*, Paris: J. Gabalda et Fils, 1927.
- JOHNSON, Luke Timothy: *The Letter of James. A New Translation with Introduction and Commentary*, New York: Doubleday, 1995.
- DE JONGE, Marinus: *The Testaments of the Twelve Patriarchs. A Critical Edition of the Greek Text*, Leiden: Brill, 1978.
- KAMLAH, Ehrhard: Barmherzigkeit II. Neues Testament. In: Gerhard Krause – Gerhard Müller (Hrsg.): *Theologische Realenzyklopädie*. Bd. V, Berlin – New York: Walter de Gruyter, 1980, 224-228.
- KLEMENT ALEXANDRIJSKÝ: *Který boháč bude spasen?* Přeložila Monika Recinová. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008.
- KÖSTER, Helmut: σπλάγχνον, σπλαγχνίζομαι, εὐσπλαγχνος, πολὺσπλαγχνος, ἄσπλαγχνος. In: *ThWNT* VII (1964) 548-559.
- LAKE, Kirsopp: *The Apostolic Fathers*. With an English translation by Kirsopp Lake. Vol. I., Cambridge, MA: Harvard University Press, 1965.

- LAMPE, Geoffrey William Hugo (ed.): *A Patristic Greek Lexicon*, Oxford: Oxford University Press, 1961.
- LINDEMANN, Andreas – PAULSEN, Henning: *Die Apostolischen Väter. Griechisch-deutsche Parallelausgabe*, Tübingen: J. B. Mohr (P. Siebeck), 1992.
- LUST, Johan – EYNIKEL, Erik – HAUSPIE, Katrin: *Greek-English Lexicon of the Septuagint. Revised Edition*, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2003. (= LEH)
- MCKNIGHT, Scot: *The Letter of James*, Grand Rapids, MI – Cambridge, UK: Eerdmans Publishing, 2011.
- MURAOKA, Takamitsu: *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*, Louvain – Paris – Walpole, MA: Peeters, 2009.
- MUBNER, Franz: *Der Jakobusbrief*, Freiburg – Basel – Wien: Herder, ⁵1987.
- Novum Testamentum Graecum, Editio Critica Maior*. Bd. IV: Die Katholischen Briefe. Teil 1: Text, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, ²1997. (= ECM)
- PANCZOVÁ, Helena: *Grécko-slovenský slovník od Homéra po kresťanských autorov*, Bratislava: Lingea, 2012.
- PAVELČÍK, Július: „Dokonalý zákon slobody“ (Jak 1,25). K chápaniu zákona v Jakobovom liste, *StBiSl* 3 (2/2011) 173-220.
- PORSCH, Felix: *Mnoho hlasů, jedna víra*, Praha: Zvon, 1993.
- PREUB, Horst Dietrich: Barmherzigkeit I. Altes Testament. In: Gerhard Krause – Gerhard Müller (Hrsg.): *Theologische Realenzyklopädie*. Bd. V., Berlin – New York: Walter de Gruyter, 215-224.
- PRUDKÝ, Martin: „Hospodin, ‘bůh milostivý’ & Izrael, lid ‘z Boží milosti’. Teologie milosti ve Starém zákoně“. In: Lenka Karfíková – Jiří Mrázek (usp.): *Milost podle Písma a starokřesťanských autorů*, Jihlava: Mlýn, 2004, 1-50.
- SCHALLER, Bernd: *Das Testament Hiobs*, Gütersloh: Gerd Mohn, 1979.
- SCHÜRMAN, Heinz: *Das Lukasevangelium. Erster Teil: Kommentar zu Kap. 1,1–9,50*, Freiburg – Basel – Wien: Herder, 1969.
- SOUŠEK, Zdeněk (usp.): *Knihy tajemství a moudrosti I. Mimobiblické židovské spisy: pseudepigrafy*, Praha: Vyšehrad, 1998.
- SPIECKERMANN, Hermann: „Barmherzig und gnädig ist der Herr...“, *ZAW* 102 (1990) 1-18.
- Spisy apoštolských otcov*. Preložil Dr. Karol Gábriš. Doplnené a upravené vydanie, Bratislava: Evanjelická bohoslovecká fakulta UK, 2004.
- Spisy apoštolských otců*. Přeložili Ladislav Varcl, Dan Drápal, Jan Sokol, Praha: Kalich, 2004.
- STOEBE, Hans Joachim: חַנּוּן *hnn*. gnädig sein. In: *THAT* I (1971) 587-597.
- : רַחֵם *rhm* pi. sich erbarmen. In: *THAT* II (1976) 761-768.
- STRACK, HERMANN L. – BILLERBECK, PAUL: *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*. Band III: Die Briefe des Neuen Testaments und die Offenbarung Johannis, München: C. H. Beck, ⁸1985.
- TICHÝ, Ladislav: *Slovník novozákonní řečtiny*, Olomouc: Burget, 2001.
- : „Buďte milosrdní“ (Lk 6,36) v kontextu Nového zákona, *StBiSl* 7 (2/2015) 248-264.
- TRSTENSKÝ, František: *Komentár k Jakobovmu listu*, Svit: Katolícke biblické dielo, 2010.
- WENGER, Stefan: *Der wesentlich gute Kyrios. Eine exegetische Studie über das Gottesbild im Jakobusbrief*, Zürich: Theologischer Verlag, 2011.

ZIMMERMANN, Christiane: *Die Namen des Vaters. Studien zu ausgewählten neutestamentlichen Gottesbezeichnungen vor ihrem frühjüdischen und paganen Sprachhorizont*, Leiden – Boston: Brill, 2007.

Zhrnutie

Formulácia „veľmi súcitný a ľútostivý je Pán“ v Jak 5,11 svojím znením pripomína niektoré ustálené spojenia Starého zákona, ktoré hovoria o „milostivom a milosrdnom“ Bohu. Na pozadí týchto starozákonných výpovedí sa tento článok pokúša priblížiť a objasniť uvedené Božie atribúty z Jakubovho listu v ich užšom kontexte.

Kľúčové slová: Jakubov list, Pán, milosrdenstvo, súcit, zľutovanie.

Summary

The formula “the Lord is compassionate and merciful” in James 5:11 resembles some of the Old Testament set phrases about gracious and merciful God. Against the background of these Old Testament statements, this article attempts to explain the aforesaid God’s attributes, as described in the Epistle of James, in their narrow context.

Keywords: Letter of James, Lord, merciful, compassionate.

Július Pavelčík
Jihočeská univerzita
Teologická fakulta
Katedra teologických vied
Kněžská 8
370 01 ČESKÉ BUDĚJOVICE, Česká republika
juliuspavelcik@seznam.cz

Contents

Treaties

Martina KORYTIAKOVÁ

Good or Bad Abram? Critical and Exegetical Observations
on the Interpretations of Gen 13 1-31

Marek I. BARNIAK

Motif of “the city” in the Song of Songs 32-46

Pavel PRIHATNÝ

Authentic Way to the Wisdom According to Ben Sira 47-64

Julius PAVELČÍK

“The Lord is Compassionate and Merciful” (James 5:11).
On One Aspect of God in the Letter of James 65-87

Abstracts and reviews 88-111

Communications and references 112-122

Obsah

Štúdie

<i>Martina KORYTIAKOVÁ</i> Dobry čí zly Abram? Kritické a exegetické pozorovania k interpretáciám Gn 13	1- 31
<i>Marek I. BARNIAK</i> Motív „mesto“ v Piesni piesní	32-46
<i>Pavel PRIHATNÝ</i> Pravá cesta k múdrosti podľa Siracha	47-64
<i>Julius PAVELČÍK</i> „Veľmi súcitný a ľútostivý je Pán“ (Jak 5,11). K jednému aspektu Boha v Jakobovom liste	65-87
Abstrakty a recenzie	88-111
Správy a oznamy	112-122